

Priváczki-Juhászné Hajdu Zsuzsanna¹

Magyarország határvízi egyezményei a belvízvédekezés tükrében

Cross-Border Water Agreements of Hungary in Connection with Excess Inland Water Protection

Absztrakt

Magyarországnak természeti adottságai és vízkár-veszélyeztetettsége miatt egyedülálló a vízkárok ellen kiépített védelmi rendszere, amelyek az országhatáron is átnyúlnak. Hazánk vízkárok elleni biztonsága érdekében, így a belvízvédelem kapcsán is, rendkívül fontosak a határvízi együttműködések, amelyek a szomszédos országokkal kötött, közel százéves egyezményeken alapulnak. Az elmúlt időszakban a határ menti vízgyűjtőkön, a vízrendszerekben jelentős beavatkozást hajtottak végre az országok, megváltoztatva a természetes lefolyási viszonyokat. Egyre fontosabb a VKI² szerinti jó ökológiai állapot eléréséhez a vízigények biztosítása és a természetes vízkészletek megosztásának szükségessége is, különös tekintettel a klímaváltozás hatásainak mérséklése érdekében. Ezt erősítik különböző nemzetközi egyezmények is, amely szempontok a határvízi egyezményekre is hatást gyakorolnak.

Kulcsszavak: belvízvédelem, határvízi együttműködés, nemzetközi egyezmény

¹ Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, osztályvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz, Water Directorate of the Lower-Tisza District, head of department, National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, e-mail: hajduzs@ativizig.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8599-1215>

² VKI: Víz-Keretirányelv – Az Európai Parlament és Tanács 2000/60/EK irányelve

Abstract

Due to the natural conditions and vulnerability to water damages of Hungary, the magnitude of the protection system is unique, which crosses national borders. In order to protect Hungary against water damage, cross-border cooperation is extremely important which is based on the nearly 100-year-old water agreements with our neighbouring countries. In recent years, the countries have made significant interventions on the cross-border river basins changing natural surface runoff conditions. Ensuring water demand to create a good ecological status by WFD (Water-Framework Directive) and also the need to share natural water resources is becoming highly important, especially to mitigate the effects of climate change. This process is reinforced by various international conventions which also has an impact on the current cross-border water agreements.

Keywords: *excess water protection, cross-border cooperation, international convention*

Bevezetés

Az Alpok és a Kárpátok által körülvett Magyarország földrajzi elhelyezkedése medence jellegű. Ebből következően az ország árvíz-veszélyeztetettsége – az ország területének 22,8%-a – egyedülálló Európában.³ A medencejelleg miatt hazánk síkvidéki területein, mintegy 40 ezer km² területen áll fenn a belvíz megjelenésének a veszélye, amely nemzetközi összehasonlításban is unikális problémát jelent.⁴

A történelmi Magyarország vízrajzi szempontból egységes volt, az ország határai sok tekintetben természetes földrajzi határok, vízrajzilag pedig a vízgyűjtők határai voltak.⁵

Az alábbi idézet jól tükrözi a szomszédos országok egymásra utaltságát a vízgazdálkodási kérdésekben: „A kultúrák egymásba fonódnak, és összefonják a folyóparti emberek közötti kapcsolatokat, keresztezik egymást a különböző érdekek. Államok jöttek itt létre és haltak el, az embereket egyesítették és szétválasztották. Most újból egyesültünk és az Európai Unióhoz csatlakoztunk. Mindeme gazdag és sokszínű történelem mellett megmarad az állandó gond, amit vízgazdálkodási szempontból az emberek és a víz együttélése jelent.”⁶

Doktori kutatásom célkitűzése rámutatni arra, hogy a vízkárelhárítással, jelen vonatkozásban a belvízvédekezéssel kapcsolatos kérdésekben, nem elég saját országunk vízügyi szakmai, jogi kérdéseit megoldani, hanem a határon túli vízgyűjtő kérdésével is foglalkozni kell. Erre a határvízi egyezmények keretei adnak lehetőséget, hiszen

³ Bárdos Zoltán – Muhoray Árpád: A belvíz kialakulása és az ellene való védekezési lehetőségének vizsgálata, *Hadmémők*, 7 (2012/1) 78–90.

⁴ Nováki Béla – Ligetvári Ferenc – Somlyódi László: Területi vízgazdálkodás, in: Somlyódi László (szerk.), *Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. Köztestületi Stratégiai Programok*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2011.

⁵ Alföldi László: A birodalmaktól az Európai Unióig. A Kárpát-medence vízrendszereinek történelmi áttekintése, különös tekintettel a trianoni békeszerződésre, *Földrajzi Értesítő*, 54 (2005/1–2) 5–28.

⁶ Zorkóczy Zoltán – Štefan Fartek: Tíz éves a Magyar–Szlovén Vízgazdálkodási Egyezmény, 2004, 2. www.nyuduvizig.hu/upload/SZLOVEN.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)

a víz nem ismer határokat. Hipotézisem szerint a határvízi egyezmények nélkülözhetetlenek hazánk határ menti területeinek belvízvédelmi biztonsága szempontjából. A második hipotézis alapján a szomszédos országokkal megkötött határvízi egyezményekre hatással vannak a politikai-társadalmi változások és egyéb, kötelező érvényű nemzetközi szerződések, egyezmények. Ezen folyamatok dinamizmusát mutatom be az egyezmények változásában.

Kutatásom során tanulmányoztam a vonatkozó nemzetközi egyezményeket, jogszabályokat, a vízügyi igazgatóságok és az országos irányító szervezet szakirodalmait, kiadványait és szabályzatait. Interjút készítettem a határvízi egyezmények megvalósításában közreműködő szakemberekkel, továbbá saját tapasztalataimat is felhasználtam.

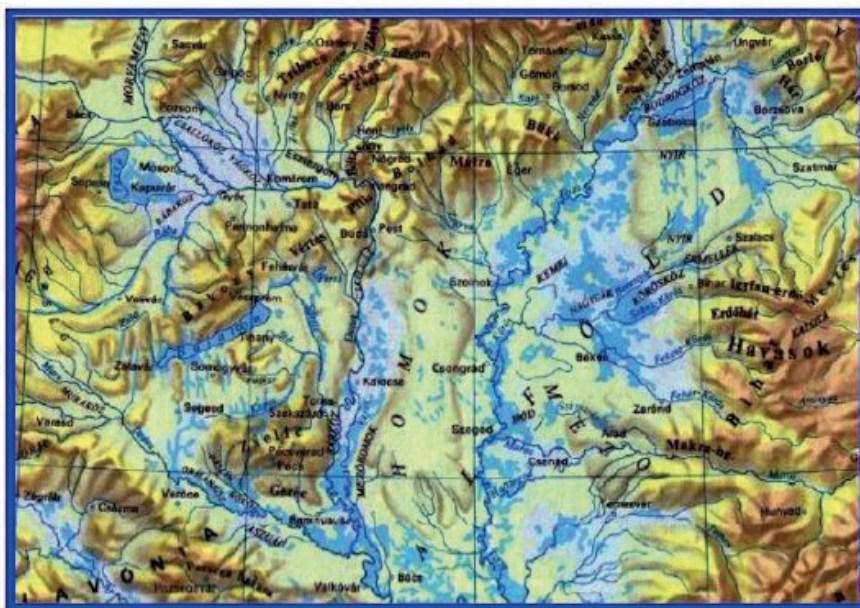
Magyarország vízgazdálkodási adottságai és a határvízi egyezmények történelmi előzményei

Először vizsgáljuk meg, hogy hazánk belvízvédelmi biztonsága szempontjából miért fontos a szomszédos országokkal történő együttműködés!

Az egyezmények hazai jelentőségét elsősorban Magyarország földrajzi, vízrajzi adottságai indokolják:

A teljes Duna vízgyűjtő 817 ezer km², ebből a Kárpát-medence mintegy 420 ezer km² kiterjedésű, hegyekkel körülhatárolt földrajzi egység. A Kárpát-medencében a vízzel borított és időnként elöntött területek nagysága az ármentesítések előtt 48 769 km², amelyből állandóan elöntött terület 8561 km². A vízsabályozások előtt a síkságok jelentős része vagy vizenyős és mocsaras, vagy árvíz által járt és veszélyeztetett terület volt.

Az 1. ábrán láthatjuk a „pocsolya” térképet, amely a Kárpát-medencében a folyók szabályozása előtti időig rendszeresen elöntés alá kerülő területeket ábrázolja.

1. ábra: A Kárpát-medence vízborítottsága a 19. században

Forrás: Horoszné Gulyás Margit: Birtoktervezési és rendezési ismeretek 8., Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar, (elektronikus tankönyv), 2010. www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_BTR18/ch01s04.html (Letöltve: 2019. 03. 02.)

A belvizek elleni védekezés akkor vált szükségszerűvé, amikor a folyószabályozások során megépített ármentesítő töltésekkel jelentősen megváltozott a lefolyási helyzet az ármentesített területeken is. A megépített töltések egyrészt védtek a termőterületet az árvízi elöntéstől, másrészt megakadályozták a mélyedésekben felgyülemlt belvizek levezetését, ezért a belvizek elleni védekezés lassanként ugyanolyan fontos kérdéssé vált, mint maga az ármentesítés, hiszen a gazdálkodók számára szinte mindig volt, hogy termésüket az árvíz vagy a belvíz teszi tönkre.

A 19. század végére a történelmi Magyarországon rendkívül fejlett, korszerű ár-és belvízvédelmi művek, vízrendszerek épültek ki, biztosítva a települések és a mezőgazdasági területek vízkárok elleni védelmét. A belvízlevezető csatornarendszereknek és műtárgyainak (átereszek, zsilipek, majd később a vízátelő szivattyútelepek) megépítését a területileg érdekeltek által megalakított ármentesítő társulatok végezték.⁷

A 2. ábrán Magyarország domborzati térképét láthatjuk a főbb vízfolyásokkal. Látható, hogy sok vízfolyás metszi az országhatárt, vagy éppen országhatárt képez, amely a vízkészlet-gazdálkodásra és az árvízvédelemre van főként hatással. Jelen

⁷ Fejér László: A víztársulatok 200 éve, Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége, Budapest, 2010.

tanulmányban a belvízvédekezés szempontjából vizsgáljuk hazánk adottságait: az alföldi területek az országhatáron túlnyúlnak, azaz a belvíz-veszélyeztetettség átível a határokon is.

Az előzőekben említettem, hogy a történelmi Magyarországon a folyószabályozásokat követően nagyszabású vízrendezési, lecsapolási munkálatok is zajlottak.

2. ábra: Magyarország domborzati térképe

Forrás: http://4.bp.blogspot.com/_P83eArQzjRI/SushVliwOZI/AAAAAAAAABLE/aSMzFVsg8M0/s1600-h/mo-domborzati.jpg (Letöltve: 2019. 03. 02.)

Az első és a második világháború a meglévő vízrendszerekben hatalmas károkat okozott, valamint az első világháborút követő országhatár-rende­zés következtében a korábbi, egységes vízrendszerek és művek szétagolódtak a határ menti területeken, működésük esetenként ellehetetlenült, amely az érintett területen élők számára komoly problémát eredményezett. Ez akadályt jelentett az újjáépítés és a meginduló mezőgazdasági termelés számára.⁸

Az első világháborút követően hazánk egyedülálló vízgazdálkodási helyzetére tekintettel, azaz azt a helyzetet felismerve, hogy a történelmi Magyarország határainak megváltozásával a korábbi egységes vízgazdálkodási egységek felbomlottak, így például a határ menti területek ár- és belvízmentesítését biztosító vízrendszerek

⁸ Polgár László: A magyar-román vízügyi együttműködés 1924–1990, Dr. Goda Péter, Budapest, 1991.

feldarabolásával a területek vízkárok elleni védelme csak az országok közötti együttműködéssel biztosítható. A békeszerződésbe⁹ bekerült a III. Fejezet Vízügyi rendelkezések 292. és a 293. cikkelyei, amelyek alapot teremtettek a későbbi, szomszédos államok között megkötendő vízügyi egyezményekhez.¹⁰

A 292. Cikk: „Ha új határ megállapítása következtében valamely Államban a vízrendezés (csatornázás, elárasztás, öntözés, lecsapolás vagy hasonló teendők) más Állam területén végzett munkálatoktól függ, vagy ha valamely Állam területén – a háborút megelőző szokás alapján – olyan vizeket vagy vízierőt használnak fel, amelynek eredete más Állam területén van, egyéb rendelkezések hiányában az érdekelt Államok között oly természetű megállapodást kell létesíteni, amely mindegyikük érdekeit és szerzett jogait biztosítja [...]”, azaz megállapította a *közös érdek* fogalmát.

A 293. Cikk „A volt Magyar Királyságnak Duna medencéjét, ide nem értve az Olt medencéjét, alkotó területeire vonatkozólag a 292. Cikk alkalmazása céljából, valamint az alább felsorolt jogosítványok gyakorlása végett, az említett területek felett állami fennhatóságot gyakorló Államok közös érdekében, Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság állítatik fel, amelyben mindegyik területileg érdekelt Államnak lesz egy képviselője [...]” Ezen cikkely biztosította a *vízügyi rendelkezések egységességét*, továbbá a vízrajzi előrejelzéshez szükséges adatszolgáltatás megalapozását.

Megállapítható, hogy nem csak hazánk, de a szomszédos országok közös érdeke is volt a határon átnyúló vízügyi együttműködések létrehozása és a vizekkel kapcsolatos kérdéskör rendezése, amely megállapodásokat a felek egyezményekben rögzítették.

A második világháborút követően a vízgazdálkodási kérdések tárgyában hazánk az érintett vízgyűjtőterület mind az 5 szomszédos országával újra megállapodást kötött, amely jelenleg 7 országgal fennálló vízgazdálkodási együttműködést jelent. Az egyezményeket az alábbi években írta alá Magyarország a szomszédos országokkal (utódállam és az egyezmény dátuma):

Ausztria – 1956.

Csehszlovákia (Szlovákia¹¹) – 1976.

Szovjetunió (Ukrajna) –1950. (1997.)

Románia – 1950.

Jugoszlávia– 1955. (Szerbia¹² – , Horvátország – 1994., Szlovénia – 1995.)

⁹ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

¹⁰ Alföldi (2005): i. m.

¹¹ Szlovákiával jelenleg a Csehszlovákiával megkötött eredeti határvízi egyezmény van érvényben. A cikk megírásának időpontjáig az átdolgozott egyezményt nem hirdették ki.

¹² Szerbiával jelenleg az eredeti, 1955-ben aláírt egyezmény van érvényben. A korszerűsített egyezmény kidolgozás alatt van, de a cikk megírásának időpontjában még nem hirdették ki az új egyezményt.

A jelenleg hatályos vízügyi egyezmények

Tekintsük át a szomszédos országokkal jelenleg hatályos határvízi egyezményeket!

Ausztria vonatkozásában az „Egyezmény az Osztrák Köztársaság és a Magyar Népköztársaság között a határvidék vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozása tárgyában” megállapodást 1956. április 9-én írták alá a felek, amely hazánkban az 1959. évi 32. törvényerejű rendelettel lépett hatályba. Az egyezmény a mai napig hatályban van.¹³

A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések szabályozásáról egyezményt hazánk 1976. május 31-én írta alá, amely jogszabály 55/1978. (XII. 10.) MT rendelettel hirdettek ki, s jelenleg is a Szlovákiával történő együttműködés alapja.

A magyar–szovjet határvízi vízügyi egyezményt 1950-ben írták alá, majd 1981-ben lett megújítva és átdolgozva, amely 1993-ig volt érvényben. Ukrajnával 1997-ben kötötte meg hazánk a határvízi megállapodást. A 117/1999. (VIII. 6.) Kormányrendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között Budapesten, 1997. november 11-én aláírt, a határvizekkel kapcsolatos vízgazdálkodási kérdésekről szóló Egyezmény hatályba lépését.

A magyar–román jelenleg hatályos egyezmény a felek 2003-ban aláírt megállapodása alapján a 196/2004. (VI. 21.) Kormányrendeletet a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között a határvizek védelme és fenntartható hasznosítása céljából folytatandó együttműködésről szóló Egyezmény kihirdetéséről jogszabályban hirdették ki.

A második világháború után az egykori Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság Kormányai 1955. augusztus 8-án Belgrádban aláírták a vízgazdálkodási kérdések megoldásáról szóló egyezményt. Az egyezmény elfogadásával megkezdődhetett a határt alkotó, illetve az államhatár által metszett vízfolyások és vízgyűjtő területek vízgazdálkodási feladatainak operatív ellátása. Az egyezmény Szerbiával megújítás alatt van, jelenleg a régi, hatályos egyezmény alapján folyik a határvízi munka.

Az 1990-es években a környező országokban lezajlott politikai-társadalmi változások a vízgazdálkodási egyezményekben is változást hoztak:

Megszületett az *Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási együttműködés kérdéseiben* című egyezmény, amit a kihirdetéséről szóló 127/1996. (VII. 25.) Korm. rendelet tartalmaz.

Hazánk a Szlovén Köztársasággal az új Egyezményt 1995-ben kötötte meg, amely a 41/2001. (III. 14.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovén Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések megoldásáról szóló Egyezmény kihirdetéséről szól.

¹³ Sütheő László: A Magyar–Osztrák Vízügyi Bizottság története, *Vasi szemle*, 71 (2017/1) 65–76.

A jelenleg hatályos egyezményeket összefoglalóan az 1. táblázatban mutatom be:

1. táblázat: *Magyarország érvényben lévő határvízi vízügyi egyezményei*

Szomszédos ország	Egyezmény megnevezése	Jelenleg hatályos egyezmény kelte	A kihirdetés módja
Ausztria	Egyezmény az Osztrák Köztársaság és a Magyar Népköztársaság között a határvidék vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozása tárgyában	Bécs, 1956. április 9.	1959. évi 32. törvényerejű rendelet
Szlovákia	A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések szabályozásáról	Budapest, 1976. május 31.	55/1978. (XII. 10.) Minisztertanácsi rendelet
Ukrajna	A Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a határvizekkel kapcsolatos vízgazdálkodási kérdésekről (Előzmény 1950-ben a Szovjetunióval kötött egyezmény)	Budapest, 1997. november 11.	117/1999. (VIII. 6.) Korm. rendelet
Románia	Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között a határvizek védelme és fenntartható hasznosítás céljából folytatandó együttműködésről	Budapest, 2003. szeptember 15.	196/2004. (VI. 21.) Korm. rendelet
Szerbia	A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések tárgyában	Belgrád, 1955. augusztus 8.	hatályos: 1956. május 19.
Horvátország	A Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási együttműködés kérdéseiben (Előzmény: A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések tárgyában)	Pécs, 1994. június 10. (Előzmény: Belgrád, 1955. augusztus 8.)	127/1996. (VII. 25.) Korm. rendelet
Szlovénia	A Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovén Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések tárgyában (Előzmény: A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések tárgyában)	Ljubljana, 1994. október 21. (Előzmény: Belgrád, 1955. augusztus 8.)	41/2001. (III. 14.) Korm. rendelet

Forrás: a szerző összeállítása

Az idők folyamán a térségben lezajlott társadalmi-politikai változásokat az egyezmények folyamatos átdolgozása is kísérte. Egy példán keresztül ismertetem a vízügyi egyezmények változását: Magyarország Romániával 1924. április 14-én hozta létre a magyar–román általános vízügyi egyezményt, amely egyezmény 1945-ig maradt érvényben. A világháborút követően 1947. február 6-án újonnan megalakult a Magyar–Román Műszaki Bizottság, új egyezmény kidolgozására került sor, amely 1950-ben lépett hatályba és 1960-ban járt le. Az egyezmény lejártát követően újra tárgyalások kezdődtek, majd ideiglenes megállapodás is született. 1970. június 16-án lépett hatályba az az egyezmény, amely 1986-ig volt érvényben.¹⁴ A jelenleg érvényes egyezményt a két ország 2003-ban írta alá. A főbb nemzetközi vízügyi egyezményekben megfogalmazott vízvédelmi elvek egyezmények szintjén történő megjelenéséről későbbi fejezetben térek ki. Összességében megállapítható, hogy mindegyik eredeti egyezmény, illetve azok mellékletei, szabályzatai az idők folyamán folyamatos korszerűsítési folyamaton estek/estek át.

A határvízi egyezmények rendelkezéseinek végrehajtása

Hazánkban a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény határozza meg alapvetően az állam vízgazdálkodási feladatait, amely törvény 2. § (1) bekezdésének c) pontja rendelkezik az állam nemzetközi együttműködésből adódó vízügyi feladatok ellátásáról.

¹⁴ Polgár (1991): i. m.

A határvízi egyezmények kormányközi megállapodáson alapulnak, végrehajtásukért a határvízi bizottságok, illetve azok vezetői, a két együttműködő kormány által kinevezett meghatalmazottak és meghatalmazott-helyettesek a felelősek.

A határvízi együttműködések minden olyan vízügyi szakterületre kiterjednek, amely az Országos Vízügyi Főigazgatóság szakmai irányítása mellett a vízügyi igazgatóságok tevékenységi körébe tartozik (védekezések, szabályzatok, fejlesztések, közös EU-projektek, védelmi létesítmények fenntartása, üzemeltetése, vízrajzi adatgyűjtés, adatcsere, előrejelzések, információátadás, közös felülvizsgálatok), így a belvízvédekezési tevékenység is.¹⁵

A kormányközi megállapodásokban a belvizek kezelése kapcsán meghatározott feladatok az országos irányító szervezet és a területi végrehajtásban illetékes vízügyi szervezetek számára is meghatározottak, a megvalósítást a területileg illetékes vízügyi igazgatóságok a szabályzatban nevesített partnerszervezettel és a vonatkozó szabályzat alapján együttműködésben végzik. A belvízvédekezésre külön szabályzatok kerültek kidolgozásra, ahol releváns a közös vízgyűjtőn történő vízkárelhárítási együttműködés.

A 2. táblázat a későbbi szövegekben megjelenő, az egyes vízügyi igazgatóságok pontos elnevezését, székhelyét és rövidített nevét tartalmazza.

2. táblázat: Vízügyi igazgatóságok megnevezése

A vízügyi igazgatóságok neveinek rövidítése, teljes neve és székhelye	
ADUVIZIG	Alsó-Duna-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Baja
ATIVIZIG	Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Szeged
DÉDUVIZIG	Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Pécs
ÉDUVIZIG	Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Győr
ÉMVIZIG	Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság, Miskolc
FETIVIZIG	Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Nyíregyháza
KDTVIZIG	Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Székesfehérvár
KDVVIZIG	Közép-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság, Budapest
KÖTIVIZIG	Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Szolnok
KÖVIZIG	Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Gyula
NYUDUVIZIG	Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Szombathely
TIVIZIG	Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság, Debrecen

Forrás: a szerző szerkesztése

A 3. ábrán a szomszédos országokat és a hazai, területileg illetékes vízügyi igazgatóságokat mutatom be.

¹⁵ Szabó Katalin: Határvízi együttműködés, Országos Vízügyi Főigazgatóság, 2013, www.ovf.hu/hu/hatarvizi-egyuttmu-kodes (Letöltve: 2018. 04. 03.)

3. ábra: Magyarország 12 területi vízügyi igazgatósága és a határvízi együttműködésben érintett szomszédos országok

Forrás: a szerző szerkesztése

A határvízi belvízvédekezési feladatokkal kapcsolatos együttműködés megvalósításában az alábbi vízügyi igazgatóságok illetékesek (3. táblázat):

3. táblázat: Határvízi együttműködésben érintett vízügyi igazgatóságok

Szomszédos ország	Magyarország területén a határvízi együttműködésben érintett vízügyi igazgatóságok
Ausztria	NYUDUVIZIG, ÉDUVIZIG
Szlovákia	ÉDUVIZIG, KDVVIZIG, ÉMVIZIG
Ukrajna	FETIVIZIG
Románia	FETIVIZIG, TIKÖVIZIG, KÖVIZIG, ATIVIZIG
Szerbia	ATIVIZIG, ADUVIZIG
Horvátország	NYUDUVIZIG, DDVIZIG
Szlovénia	NYUDUVIZIG

Forrás: a szerző összeállítása

Vegyük sorra az egyes országokkal kapcsolatos, határon átnyúló belvízvédekezési helyzet sajátosságait, amelyek a határvízi egyezményekben megjelennek.¹⁶

¹⁶ A vonatkozó fejezetrészt a nemzetközi egyezmények és szabályzatok, valamint a szakértői interjúk alapján készült.

Magyarország–Ausztria viszonylatában nem releváns a határon átnyúló, közös vízgyűjtőn történő belvízvédekezés, illetve szomszéd vízgyűjtőre történő belvízátvezetés, bár vannak a közös érdekeltségű medrek között belvízcsatornák is. Ausztriában egyetlen belvízöblözet van, amely Burgenland tartományban a Hanság-főcsatorna – Tarcsai-határcsatorna – Fertő-tó közötti terület. (Az ország jellemzően hegy- és dombvidéki területből áll). A magyar–osztrák határvízi egyezményben nincsen külön szabályzat a belvízvédekezésre vonatkozóan.

Magyarország–Szlovákia viszonylatában (még továbbra is az eredeti Csehszlovák egyezmény van érvényben, a vízkárelhárítási szabályzatokat azonban időközben ettől függetlenül átdolgozták) a külön vízkárok elleni szabályzatban említésre került a belvizek elleni védelem, amelynek címe: „Megállapodás a magyar és csehszlovák vízügyi szervek együttműködéséről az árvíz, a belvíz és a jég elleni védekezésre”. A Szabályzat az 1970-es években készült, aktualizálása jelenleg folyamatban van. A területi adottságokat vizsgálva megállapítható, hogy a Duna és az Ipoly folyó vonatkozásában határt metsző belvízi öblözetekről nem beszélhetünk, így ezeken a területeken a belvízvédekezés nem releváns az együttműködésben. Azonban az ÉVIZIG működési területén a határt metsző vízgyűjtők kapcsán a határvízi egyezményben 13 darab csatorna nevesített, amely vagy országhatárt képez, vagy országhatáron áthalad. Az egyezmény alapján a magyar belvízrendszert terhelő szlovák vízgyűjtő terület nagysága 21,13 km², míg a szlovák belvízi befogadókat terhelő magyar vízgyűjtőterület nagysága 21,35 km².

A belvízvédekezés, vízkárelhárítás végrehajtása során a magyar vízügyi igazgatóságok (ÉDUVIZIG, KDVVIZIG, ÉMVIZIG) szlovák vízügyi partnerszervezete a Slovensky Vodohospodársky Podnik, š. p.

Magyarország–Ukrajna esetében belvízvédekezés során az együttműködés mindkét ország számára fontos. Határon átnyúló hatással Ukrajna Kárpátalja megyéje érintett. Magyarországon 422,5 km², Ukrajnában 322,7 km² nagyságú vízgyűjtőterület közös érdekű. Az ukrán oldalon körülbelül 48 km, magyar oldalon mintegy 92 km csatorna tartozik az egyezmény hatálya alá. A Határvízi Egyezmény egyik melléklete a Vízkárelhárítási Melléklet, amelyben külön fejezet foglalkozik a belvízvédelemmel. Így a közös érdekeltségű belvízhálózatok mindkét oldalon al- és felvízi jellegűek is, azaz mindkét ország fogad a szomszédos országból átvezetett vizeket a saját vízrendszereibe és gondoskodik a szomszédos terület belvízmentesítéséről.

A határvízi egyezmény alapján a magyar vízügyi igazgatóság (FETIVIZIG) ukrán vízügyi partnere a Tiszai Vízgyűjtő-gazdálkodási Hivatal (Басейнове управління водних ресурсів річки Тиса) és annak területi kirendeltségei (Міжрайонне управління водного господарства).

Magyarország–Románia viszonylatában jelentős a belvizek kapcsán az érintettség, amely mind a román, mind a magyar fél számára fontos. Mindkét ország vízrendszere al- és felvízi relevanciával is bír, ezért „Belvízvédekezési Szabályzatot” alkottak meg, amely a jelenlegi formájában 2007. óta érvényes. Ez általánosságban meghatározza a belvízcsatornák, szivattyútelepek és vízkormányzó műtárgyak üzemeltetését, kezelését. A közös érdekű rendelkezés összesen 53 darab belvízcsatornát érint. A szabályzat alapján Magyarország, mint alvízi ország, mintegy 30 darab csatorna kapcsán kötelezett összesen 52,42 m³/s vízmennyiség befogadására és továbbvezetésére a román

oldalról. A szabályzat Románia számára 12 darab csatornán történő átvezetéssel 6,24 m³/s vízbefogadási kötelezettséget ír elő, amelyet a magyar területekről fogadnia kell.

Megjegyzem, hogy az első világháborút követő, majd a későbbi időszakban is, mindkét országban a felek a meglévő vízrendszerekben nagyléptékű beavatkozásokat hajtottak végre: új szivattyútelepek, csatornanyomvonalak épültek ki, a lefolyási viszonyok megváltoztak.¹⁷

A magyar oldalon illetékes 4 vízügyi igazgatóság (FETIVIZIG, TIKÖVIZIG, KÖVIZIG, ATIVIZIG) román partnere a belvízvédekezésben a Meliorációs Nemzeti Ügynökség (Agenția Națională de Îmbunătățiri Funciare, a továbbiakban: ANIF) illetékes területi egységei és szervezetei. Az együttműködés sajátossága, hogy a határvízi egyezmény közvetlen román letéteményese a Román Vizek Nemzeti Igazgatósága (Administrația Națională „Apele Române”) vízügyi szervezet, amely a magyar vízügyi szervezetekhez hasonlóan, vízgyűjtő területekre szervezeten látja el vízgazdálkodási feladatait.

Magyarország–Szerbia kapcsán az országhatár síkvidéki vízgyűjtőket metszett el, a belvízvédekezés ezért hangsúlyt kapott a „Szabályzat az árvíz, belvíz, valamint jégtorlódás elleni védekezéshez, a magyar–jugoszláv határ menti és a határ által metszett vízfolyások és vízrendszerek közös érdekű szakaszaira” szabályzatban, amelynek az érvényben lévő változatát 2010-ben fogadták el.¹⁸ A domborzati viszonyok alapján jellemzően magyar területről vezetnek át belvizet a szerb területre, amely 1674 km² vízgyűjtőterületről összesen 22,57 m³/s vízbefogadási kötelezettséget jelent Szerbia számára. Magyar oldalon is fennáll a befogadási kötelezettség, a szerb területről 0,015 m³/s vízhozammal mintegy 3,15 km² nagyságú vízgyűjtőterületről kerülnek át a vizek a magyar területre.

A terület belvízi sajátossága, hogy az 1920. évi békeszerződés¹⁹ meghatározta országhatárok számos folyót és csatornát metszettek át, így a Magyarország–Románia–Jugoszlávia között meghúzott új határvonal is. A HU–RO–SRB hármashatár vonatkozásában érintett Torontáli térség, amelyet a 4. ábrán mutatok be, speciális vízgazdálkodási adottságokkal rendelkezik. A megépült csatornákkal, szivattyútelepekkel átalakított vízrendszer ma már lefolyási viszonyaiban nem felel meg a természetes domborzatnak. Magyar oldalon a vízelvezetés iránya ellentétes a természetes terepeséssel, a korábbi természetes Aranka-vízgyűjtő (ma román–szerb területen húzódó vízfolyás) helyett a magyar területre visszafordított csatornák vizeit a Maros folyóba szivattyúsan emelik be.

¹⁷ Polgár (1991): i. m.

¹⁸ Szerbiával egyelőre az 1955-ös egyezmény van hatályban, a szabályzatokat ettől függetlenül aktualizálták.

¹⁹ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh–Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés beikelyezéséről.

4. ábra: A torontáli térség megváltozott vízelvezetési irányai

Forrás: a szerző szerkesztése

Magyarország–Horvátország vízföldrajzi adottságai miatt nincs határon átnyúló belvízöblözet, így nincs a belvizek elleni védekezésnek határon átvívelő relevanciája.

A magyar oldalon az illetékes vízügyi igazgatóság a NYUDUVIZIG és a DDVIZIG horvát vízügyi partnerszervezete a Horvát Vizek (Hrvatske Vode). A határvízi együttműködés az árvízvédelem, jégvédelem és vízgazdálkodási területeken folyik.

Magyarország–Szlovénia esetében a földrajzi adottságok miatt ugyancsak nem beszélhetünk belvízi együttműködés szükségességéről, az érintett határ menti terület dombvidéki vízgyűjtő jellegű. A magyar oldalon az illetékes vízügyi igazgatóság a NYUDUVIZIG, a szlovén partner vízügyi szervezet a Pomgrad VGP d.d. és a muraszombati vízügyi igazgatóság (MOP–DRSV²⁰).

A fentiek alapján megállapítom, hogy Magyarország határainak nagyobb részén, azaz Szlovákia (kis mértékben), Ukrajna, Románia és Szerbia vonatkozásában a határ menti területek belvízmentesítése csak a határon átnyúló vízrendszereken át, a határvízi egyezmények alapján biztosítható. Ennek kifejtésére bemutattam a 2. ábrán a határon áthúzódó síkvidéki területeket, valamint kifejtettem, hogy ezen területeken az első világháború előtt kiépített belvízrendszerek természeti adottságuk és épített egységes szerkezetük miatt az érintett országok közös felelősségvállalása szükségszerűnek mondható, amelyet a békeszerződések során is figyelembe vettek. Az egyezményekhez kapcsolódó belvízvédekezésre vonatkozó szabályzatok határozzák meg a vízelvezetési irányokat, az átvezethető vízmennyiségeket, a belvízrendszerek üzemrendjét. A végrehajtásért felelős szervezetek kialakult riasztási és együttműködési rendben látják el a belvízvédelmi feladatokat. Ezek be nem tartása esetén káresemények léphetnek

²⁰ Direkcija Republike Slovenije za Vode, Muraszombat, Mura vízgyűjtő

fel a határ menti területeken, amelyek mezőgazdasági és lakott területeken okozhatnak elöntéseket.

Az együttműködésekben kialakuló „szünetek”, vagy a szomszédos ország vízrendszérének nem megfelelő állapota az érintett területeken súlyos károkat is okozhatnak. Így történt ez például az első világháborút követő nehéz gazdasági helyzetben is, amikor a belvízelvezető-rendszerek karbantartására, illetve újjáépítésére nem került sor, és emiatt 1940-ben katasztrofális belvízi elöntések keletkeztek.²¹ A szakirodalom számos esetben említi meg súlyos vízkárokat, amelyek az elégtelen vízrendszerállapotok miatt alakultak ki a határ menti területeken.²² De az utóbbi délvidéki háborús időszakban is okozott a határ menti területeken elöntést a csatorna elégtelen állapota, a határvízi egyezményben előírt befogadási kötelezettség be nem tartása.

Segítségnyújtás belvízvédekezés során a határvízi együttműködés keretében

A határvízi együttműködések keretében a szomszédos országok számos esetben nyújtanak egymásnak segítséget a belvízvédekezés esetében is, amelyre az egyezmények lehetőséget és keretet adnak. Most csak egyetlen példát mutatok be a 2006-os „nagy” ár- és belvízvédekezés időszakából.

2006 tavaszán, a Tisza rekord árvize idején a magyar fél technikai segítséget nyújtott a szerb fél részére. A Tisza magas (korábbi LNV²³-t meghaladó) vízállása miatt a belvizek levezetése az egyébként gravitációs bevezetésű helyeken nem volt biztosítható a Tisza folyó mentén. A JVP „Vode Vojvodina” Vízgazdálkodási Vállalat a magyar–szerb–montenegrói együttműködés keretében kért segítséget az ATIVIZIG-től. 2006 áprilisában az ATIVIZIG az OMIT²⁴ engedélye alapján 2 darab nagyteljesítményű BAP 500 típusú mobilszivattyút telepített a Vereskereszt-Madarásztói-főcsatorna (szerb területen Horgos–Martonosi-csatornának nevezett) szerb területen lévő tiszai torkolatába.

²¹ Alföldi (2005): i. m.

²² Polgár (1991): i. m.

²³ LNV: addigi legnagyobb vízállás

²⁴ OMIT: Országos Műszaki Irányító Törzs, vízkárok elleni védekezést irányító országos szervezet.

5. ábra: Varga Miklós, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium vízügyi helyettes államtitkára, átadja Magyarokánisán a 2006-os árvíz alatt telepített belvízmentesítő szivattyútelepet a szerb fél számára

Forrás: Készült: Magyarokánisza, 2006. 09. 28. Készítette: Tripolszky Imre

Az érintett főcsatorna 425,6 km² magyar vízgyűjtőről is fogadja a belvizeket, így a segítségnyújtás a magyar fél számára is alapvető fontossággal bír a magyar terület belvízmentesítése miatt. A szerb fél kérésére és az OMIT engedélye alapján a telepített mobilszivattyúkat végül állandó jellegűvé alakítottuk, amelyet a magyar fél 2006 szeptemberében avatott fel, és adott át üzemeltetésre Magyarokánisán (Lásd. 5. ábra).

Főbb nemzetközi vízügyi egyezmények, együttműködések

Az alábbiakban a jelenleg érvényes, főbb nemzetközi, vízvédellemmel kapcsolatos egyezményeket ismertetem. Jelen fejezetben bemutatom az ICPDR²⁵ szervezetét is, amely szintén hatással van a kétoldalú határvízi egyezményekre.

Elsőként emelhetjük ki a 1992. évi *Helsinki Egyezményt*. Az egyezmény fő célkitűzése a felszíni és felszín alatti vizek védelme, az ezeket érő káros hatások csökkentése, a vízgazdálkodási problémák kezelése. Az aláírók vállalják, hogy megelőzik és csökkentik a határvizek szennyezéseit, biztosítják a határvizek megfelelő vízgazdálkodását, azok ésszerű és méltányos használatát, az ökológiai rendszerek megővését, az információcserét, a konzultációt és a nyilvánosság tájékoztatását, a közös monitoringtevékenységeket. Alapelveit (elsősorban az elővigyázatosság elvét és a szennyező

²⁵ Nemzetközi Duna-védelmi Bizottság (The International Commission for the Protection of the Danube River, a továbbiakban: ICPDR)

fizet elvet) és az integrált megközelítést alkalmazni kell a vízgazdálkodást érintő helyi és regionális tervek, programok kidolgozása során is.

A határvízi egyezményekben is megjelenik a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló 1994. évi Szófiai Egyezmény. Az egyezmény a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó országok számára a határon átnyúló vízkezelés és együttműködés átfogó jogi eszköze, amely egyaránt figyelembe veszi a lakossági, a gazdasági és az ökológiai érdekeket. Célja a fenntartható és méltányos vízgazdálkodás, úgy a felszíni és felszín alatti vizek megőrzése, javítása és észszerű használata, az árvizekkel, a jégveszéllyel és a veszélyes anyagok miatti balesetekkel kapcsolatos kockázatok megelőzése, mint a Fekete-tengerbe kerülő szennyeződés csökkentése. Ennek érdekében a Duna medencéjének teljes területén összehangolják a nemzeti és nemzetközi szinten tett intézkedéseket.

A következő fontos, a vízgazdálkodásban alapvető szemléletváltozásokat hozó jogszabály, az Európai Parlament és Tanács 2000/60/EK irányelve, a Víz Keretirányelv²⁶ megjelenése volt, amely állam- és országhatárokon túlnyúlva a vízgyűjtőkön való koordinált vízgazdálkodás megvalósulását segíti elő a tagállamok számára. A VKI a kapcsolódó jogszabályain keresztül is hozzájárul a vízvédelem harmonizálásához és a vizek terhelésének csökkentéséhez.

Az ICPDR-szervezet tevékenységével jelentős hatást gyakorol a Duna vízgyűjtő tagállamainak vízgazdálkodási tevékenységére és együttműködésére. Egyik legfontosabb célja az árvízkezelés és a vízgyűjtő-gazdálkodás összekapcsolása. Az ICPDR egy 14 együttműködő államból és az Európai Unióból álló nemzetközi szervezet, amely az egész Duna-medence felszíni és felszínalatti vízkészleteivel foglalkozik. Az ár- és belvízveszély kapcsán célja az árvízkezelés (beleértve a belvízi kockázatot is) fenntartható kezelése. (Érdekességként jegyzem meg, hogy a cikkírás időpontjában, 2019-ben Magyarország látja el a szervezet titkári teendőit.)

A 6. ábra az érintett országokat mutatja be a Duna vízgyűjtőn, a Magyarországgal szomszédos, határvízi egyezményrel rendelkező 7 ország mindegyike tagja az ICPDR-nak.

²⁶ Víz Keretirányelv: VKI

6. ábra: A Duna-vízgyűjtő országai

Forrás: ICPDR. www.icpdr.org/main/activities-projects/flood-risk-management (Letöltve: 2019. 03. 02.)

A klímaváltozás térségünkben tovább fokozza az egyezményekben foglalt kötelezettségek teljesítésének fontosságát és az egyezmények fejlesztésének szükségességét.

„Magyarországra a Kárpát-medencében elfoglalt földrajzi helye alapján kijelenthető, hogy a szomszédos országok környezeti és civilizációs kockázatai hazánk környezeti biztonságára hatással vannak, és Magyarország is befolyásolja más, környező országok környezeti biztonságát is.”²⁷

A kutatásom egyik célkitűzése volt a mai határvízi egyezmények korszerűsítési folyamatának vizsgálata. Hipotézisem alapján a határvízi egyezményekre hatást gyakoroltak és gyakorolnak a társadalmi-politikai és ezzel együtt a megszülető nemzetközi egyezmények, amelyek beépülése a határvízi egyezményekbe előzetes szakmapolitikai egyeztetéseket igényel. Vizsgáljuk meg a határvízi egyezményeket e szempontok alapján!

Ausztriával az 1953-ban kötött egyezmény ilyen szempontú korszerűsítésére ez ideig nem került sor, az európai uniós tagság miatt mindkét ország számára a Vízkormányozási Keretirányelv megvalósítása kötelező érvényű. Annak ellenére, hogy a jelen egyezmény kapcsán a különböző érdekekből adódó konfliktusok továbbra is előtérbe kerülnek,

²⁷ Teknős László: A lakosság és az anyagi javak védelmének újszerű értékelése és feladatai a klímaváltozás okozta veszélyhelyzetben, Doktori értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Műszaki Doktori Iskola, Budapest, 2015.

a megállapodás még ma is jól szolgálja a két ország vízgazdálkodását, és az egyezmény alapvetően megfelelő terepet nyújt az együttműködésre, a problémák megoldására.²⁸

Szlovákiával a jelenleg hatályos vízügyi határvízi egyezmény nem tartalmaz a fenti nemzetközi egyezményekre történő utalást.

Ukrajnával megkötött és az 1999-ben kihirdetett egyezmény a 1993. július 28-án Budapesten aláírt, a határvizekkel kapcsolatos vízgazdálkodási kérdésekről szóló kormányközi Egyezmény korszerűsített változata, amelyben a felek elfogadják az 1992-es Helsinai Konvenciót és az 1994-es Szófiai Egyezményt is.

A jelenleg hatályos magyar–román egyezményben az 1986-os egyezmény átdolgozása során a két ország figyelembe vette a 2000. december 22-én hatályba lépett Víz Keretirányelvet, az 1992-ben elfogadott Helsinai Egyezményt és a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló 1994-es Szófiai Egyezményt is. A 2003-as elfogadott magyar–román egyezménybe a felek közös törekvése alapján a nemzetközi jogharmonizációs és európai uniós irányelvek is beépültek.

Horvátországgal az 1994-ben aláírt, és 1996-ban kihirdetett egyezményben az 1985-ben Bukarestben a Duna menti államok együttműködéséről szóló Nyilatkozatra és az 1992-es Helsinai Egyezményre történő hivatkozás jelenik meg.

Szlovéniával az 1994-ben aláírt, majd 2001-ben kihirdetett egyezmény szintén hivatkozik az 1992-ben elfogadott Helsinai Egyezményre és az 1994-es Szófiai Egyezményre.

Mint már említettem, Szerbiával jelenleg folyik a hatályos egyezmény korszerűsítése. Szerbia a jelenleg folyó szakmai vízügyi együttműködésekben már jelezte a Víz Keretirányelvben foglaltak iránti elkötelezettségét.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a társadalmi-politikai változások a feleket folyamatos együttműködésre készítik, és a szomszédos országok közötti vízügyi együttműködésekre a nemzetközi egyezmények hatással voltak, vannak és lesznek. A határvízi egyezmények átdolgozása és jogszabályi szintű elfogadásának folyamata azonban hosszú, többéves szakértői egyeztetési munkát igényel, amely időnként és esetenként az országokban zajló belső változások miatt hosszabb időszakokra is megakadhat.

A szomszédos országok katasztrófavédelmi szervezeteinek megjelenése a határvízi együttműködések során, a belvízvédekezési tevékenységgel összefüggésben

Hazánkban, a határvízi egyezmények végrehajtásában a vízügyi igazgatóságok működnek közre. Egy minősített helyzetben²⁹ azonban katasztrófavédelmi szervezeteket is bevonhatnak a védelmi feladatok végrehajtásába. A szomszédos országokban esetenként a vízügyi szervezet helyett vagy mellett megjelennek a helyi katasztrófavédelmi

²⁸ Sütő (2017): i. m.

²⁹ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

szervezetek is. Jelen fejezetben röviden bemutatom a szomszédos országokban a katasztrófavédelem szerepét a vízkárok elleni védelem és belvízvédekezés terén.³⁰

Magyarország–Ausztria viszonylatában, mint már említettem, a vízügyi szervezet együttműködésében nem releváns a határon átnyúló belvízvédekezési tevékenység. A vízkárok elleni védekezés szabályozása teljesen eltér a hazaitól. A határvízi együttműködésben a partner a Burgenlandi Tartományi Hivatal (megyei szint). A belvízzel kapcsolatos tényleges beavatkozások önkormányzati szinten történnek, amelyre nincs külön szervezet, hanem a tűzoltóságok végzik a feladatot, akik a Szövetségi Minisztérium a Fenntarthatóságért és Turizmusért szervezete alá tartoznak.

Magyarország–Szlovákia viszonylatában a belvízvédekezés kapcsán különbség, hogy Szlovákiában csak az egészen apró, esetenként csak időszakos vízfolyások nincsenek a szlovák vízügyi igazgatóság kezelésében. A belvízvédekező szervezet a vízügyi szervezet. A katasztrófavédelmi szervezet alapvetően csak védekezés időszakában vesz részt a munkálatokban, logisztikával, élőerővel, illetve a kitelepítést végzi, amennyiben erre sor kerül.

Magyarország–Ukrajna viszonylatában Kárpátalján a belvízvédekezést a Tiszai Vízügyűjtő-gazdálkodási Hivatal (vízügyi szervezet) és annak területi kirendeltségei végzik, valamint az önkormányzatok is felelősek a belvízi elöntések megakadályozásáért és a védekezésért. Az önkormányzatok belvízvédekezésébe szükség esetén besegít a vízügyi szervezet és a katasztrófavédelem is, a tűzoltóság és a központi karhatalmi valamint közigazgatási szervek által kirendelt egyéb szervezeti egységek. A vízügyi szervezet és a katasztrófavédelmi szervezet között kötelező jellegű partneri kapcsolat (mellérendelt viszony) van. Haváriák (árvíz, belvíz) esetén központi intézkedések alapján végzik közösen a védelmi tevékenységeket.

Magyarország–Románia viszonylatában a belvízrendszerek műveinek üzemeltetése a mezőgazdasági tárcához tartozik (ANIF³¹). Az önkormányzatok belvízvédekezésére vonatkozó szabályozás alapján a katasztrófavédelmi szervezet a felelős, amelyet a perfektúra (megyei közigazgatás) irányít. Az ANIF a belvízrendszerekben a szabályzatban foglalt védekezési fokozatokhoz tartozó vízszinteket tart. Amennyiben az előrejelzések alapján a szivattyútelepek üzemeltetésére kell számítani, azt a figyelmeztetési fokozat szintjén jelentik az önkormányzatok felé. Ez alapján az önkormányzatok engedélyt kérnek a prefektúrától (megyei közigazgatási szint), amely engedély alapján üzemelhetők be a szivattyútelepek. Az ANIF védekezési feladatokat nem lát el, feladata az öntöző és belvízcsatornák fenntartása, és a szivattyútelepek üzemeltetése. Amennyiben belvíz kapcsán védelmi beavatkozás szükséges, úgy a katasztrófavédelem végzi a védekezési és mentési feladatokat.

A két szervezet két külön minisztérium alá tartozik: a katasztrófavédelem a Belügyminisztérium, az ANIF az Agrárminisztérium irányítása alatt áll. Az ANIF 16 Területi egysége (Filiala teritoriala), valamint 34 Szervezeti alegysége (Unitatea de administrare) látja el a belvízi infrastruktúra (csatornák és szivattyútelepek) üzemeltetését, és a határral érintett szervezeti egységek vesznek részt közvetlenül a határ menti területek belvízmentesítésében.

³⁰ A szakértői interjúk alapján készült fejezetrész.

³¹ Agenția Națională de Îmbunătățiri Funciare, azaz Meliorációs Nemzeti Ügynökség.

Magyarország–Szerbia viszonylatában a JVP Vode Vojvodine (szerb vízügyi igazgatóság) irányítja és végzi az ár- és belvízvédekezést a teljes Vajdaság területén. Az illetékes vízgazdálkodási vállalatok a JVP VV megbízása alapján végzik a védekezési beavatkozásokat. Rendkívüli helyzet kihirdetése esetén a katasztrófavédelem is csatlakozik a kirendelt egységeivel együtt, illetve az önkormányzatok is csak ekkor vesznek részt a védekezésben. Az önkormányzatok a rendes és rendkívüli védekezés esetén csak tájékoztatást kapnak a helyszíni tevékenységekről.

Magyarország–Horvátország viszonylatában a határ menti belvízvédekezés nem releváns. Árvízi események kapcsán a vízügyi szervezet, a Horvát vizek (Hrvatskih voda) a védekezésért felelős szervezet. Veszélyhelyzet esetén prefektust neveznek ki (megyei szint), míg a katasztrófahelyzetet a Horvát Köztársaság kormánya (két vagy több megyében) hirdetheti ki. A helyi és regionális önkormányzati egységek, valamint a védelmi és mentési közigazgatási szervezet kezdeményezi a védelmi és mentési egység és a védelmi és mentési operatív erők, valamint adott esetben a Horvát Köztársaság fegyveres és rendőri erőinek aktiválására irányuló eljárást, annak érdekében, hogy részt vegyenek az árvízvédelmi intézkedések végrehajtásában. A helyi önkormányzatok és a közigazgatás egységei kötelesek a saját védelmük érdekében beszerezni a szükséges eszközöket és erőforrásokat, valamint a megfelelő állapotban fenntartani azokat. A polgárok kötelezettsége a védelem az elemi katasztrófa előfordulásának megakadályozására, valamint az elemi katasztrófák következményeinek elhárítására szervezett polgári védelmi erőkben való részvétel.

Magyarország–Szlovénia viszonylatában, mint említettük, a belvízvédekezés nem releváns a határ menti együttműködésben. Egyéb vízkáresemények alkalmával a szlovén fél részéről a védekezésért felelős szervezet a Pomgrad VGP d.d., amely egy vízgyűjtőterületi alapon megszervezett közszolgáltatási építőipari vállalat, amely konzorciumi szerződéssel látja el a szlovén Vízügyi Igazgatóságok fenntartási munkáit, illetve a védekezési munkákat. Árvízi helyzet kialakulása esetén értesítik a területileg illetékes Önkéntes Tűzoltó Társaság egységeit (GE PGD) és a polgári védelmi szolgálatot (CZ). A védelmi helyzet irányítója a polgári védelmi szervezet. A védekezésben részt vesznek a polgármester, az önkormányzat és szervezetei, a polgári védelmi szervezet helyi és regionális szintjei, a községi erők, a tűzoltó-közszolgálat, szerződéses vállalkozások és egyéb intézmények. Magyarországhoz hasonlóan irányítótörzs látja el a védekezés irányítási feladatait.

Összefoglalás, következtetések

Tekintettel arra, hogy hazánk vízkároknak jelentősen kitett területen fekszik, valamint a belvízvédelmi infrastruktúra létesítményei az országhatárainkon átnyúlnak, a belvízvédekezés csak a határvízi együttműködés keretei között végezhető. A határvízi egyezmények adnak jogszabályi és szervezeti keretet a határon átnyúló belvízvédelmi infrastruktúra üzemeltetésére és a tevékenység ellátására. Ezzel igazolást nyert kutatásom egyik hipotézise, miszerint a határon túli vízgyűjtők kérdésével is foglalkozni kell, és a határvízi egyezmények betartása szükségszerű hazánk határ menti területeinek belvízvédelmi biztonsága szempontjából. Ez a jövő szempontjából is fontos,

mert a klímaváltozás következtében a szélsőséges vízháztartási helyzetek erősödése a belvízi események gyakoriságát is előrevetíti.

A határvízi egyezmények jellemzően a maximálisan átvezethető vízmennyiségeket határozzák meg, a minimumot, a vízfolyások nyári időszaki legkisebb vízszintjét, vízhozamát nem. A nemzetközi egyezményekben, jogszabályokban megfogalmazott elvárások, így például a Víz Keretirányelv elvárása okán az ökológiai vízkészletek biztosítására és a megváltozott lefolyású vízgyűjtőkön a korábban természetes lefolyású vízkészletek átadására ma már a vízgyűjtőn keletkező vizek megosztásának szükségessége kerül egyre inkább előtérbe. A kutatás során megerősítést nyert, hogy a határvízi egyezményekben megjelennek az új nemzetközi elvárások, azonban ez a folyamat hosszú és lassú a határvízi egyezményekben való megjelenésig.

Az emlékiratok és kiadványok tanúsága alapján feltétlenül említésre méltó, hogy a határvízi egyezmények megalkotásában és végrehajtásában részt vevő szakemberek állhatatos, elhivatott, a szakmai és hazai érdekek figyelembevételével végzett munkájának köszönhetőek a mai határvízi egyezmények. Tapasztalatok alapján időnként az emberi, esetenként baráti kapcsolatok segítették át a szervezeteket a felmerült társadalmi–politikai–szakmai nehézségeken.³²

A közeljövőben a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárások, valamint a várható klímaváltozásra történő felkészülés további változásokat hoz a szomszédos országok közötti határvízi egyezményekben, amelyekben hazánk vízgazdálkodási érdekeinek leghatékonyabb érvényesítését kell célul tűznünk a szakmai szervezetek számára, és amelyben fontos szerepet játszhat a hazai katasztrófavédelmi környezet is.

Felhasznált irodalom

- 117/1999. (VIII. 6.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a határvizekkel kapcsolatos vízgazdálkodási kérdésekről szóló Egyezmény kihirdetéséről
- 127/1996. (VII. 25.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között Pécsen, 1994. július 10-én aláírt, a vízgazdálkodási együttműködés kérdéseiről szóló egyezmény kihirdetéséről
- 130/2000. (VII. 11.) Korm. rendelet a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelmére és használatára vonatkozó, Helsinkiben, 1992. március 17-én aláírt Egyezmény kihirdetéséről
1921. évi XXXIII. törvény az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh–Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről

³² Polgár (1991): i. m.

1959. évi 32. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és az Osztrák Köztársaság között a határvidék vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozása tárgyában Bécsben az 1956. évi április hó 9. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről
- 196/2004. (VI. 21.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között a határvizek védelme és fenntartható hasznosítása céljából folytatandó együttműködésről szóló Egyezmény kihirdetéséről
1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 221/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet a vízgyűjtő-gazdálkodás egyes szabályairól
- 41/2001. (III. 14.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovén Köztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések tárgyában aláírt Egyezmény kihirdetéséről
- 55/1978. (XII. 10.) MT rendelet a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormánya között a határvizek vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozásáról Budapesten, 1976. évi május hó 31-én aláírt Egyezmény kihirdetéséről
- 74/2000. (V. 31.) Korm. rendelet a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló, 1994. június 29-én, Szófiában létrehozott Egyezmény kihirdetéséről
- ADUVIZIG, Nemzetközi kapcsolatok, www.aduvizig.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/ (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- Alföldi László: A birodalmaktól az Európai Unióig. A Kárpát-medence vízrendszereinek történelmi áttekintése, különös tekintettel a trianoni békeszerződésre, *Földrajzi Értesítő*, 54 (2005/1–2) 5–28.
- Bárdos Zoltán – Muhoray Árpád: A belvíz kialakulása és az ellene való védekezési lehetőségének vizsgálata, *Hadmérnök*, 7 (2012/1) 78–90.
- DÉDUVIZIG, Nemzetközi kapcsolatok, 2013, www.ddvizig.hu/hu/nemzetkozi-kapcsolatok-1 (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- A Duna-vízgyűjtő országai ICPDR, www.icpdr.org/main/activities-projects/flood-risk-management (Letöltve: 2019. 03. 02.)
- Fejér László: A vízitársulatok 200 éve, Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége, Budapest, 2010.
- Horoszné Gulyás Margit: Birtoktervezési és rendezési ismeretek 8., Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar, (elektronikus tankönyv), 2010, www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0027_BTRI10/adatok.html (Letöltve: 2019. 01. 12.)
- ICPDR honlap, www.icpdr.org/main/activities-projects/flood-risk-management (Letöltve: 2019. 02. 02.)
- Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság Kormánya között a vízgazdálkodási kérdések megoldásáról szóló Egyezmény, 1955.
- Magyarország domborzati térképe, http://4.bp.blogspot.com/_P83eArQZjRI/SushVliwOZI/AAAAAAAAABLE/aSMzFVSg8M0/s1600-h/mo-domborzati.jpg
- Nováki Béla – Ligetváry Ferenc – Somlyódi László: Területi vízgazdálkodás, in: Somlyódi László (szerk.), Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok,

- Köztisztviselési Stratégiai Programok, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2011, http://old.mta.hu/data/Strategiai_konyvek/viz/viz_net.pdf (Letöltve: 2018. 04. 03.)
- Polgár László: A magyar–román vízügyi együttműködés 1924–1990., Dr. Goda Péter, Budapest, 1991. (kézirat)
- Sütheő László: A Magyar–Osztrák Vízügyi Bizottság története, *Vasi szemle*, 71 (2017/1) 65–76.
- Szabó Katalin: Határvízi együttműködés, Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest, 2013, www.ovf.hu/hu/hatarvizi-egyuttmukodes (Letöltve: 2018. 04. 03.)
- Szappanos Ferenc – Žabčič, Vladimir (szerk.): Tíz éves a Magyar–Horvát vízgazdálkodási egyezmény, 2004, www.nyuduvizig.hu/upload/HORVAT.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- Teknős László: A lakosság és az anyagi javak védelmének újszerű értékelése és feladatai a klímaváltozás okozta veszélyhelyzetben, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Műszaki Doktori Iskola, Doktori Értekezés, Budapest, 2015, <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12368/ertekezes.pdf;jsessionid=3D6C2425CDB758BB49FF004ECC4A6886?sequence=1> (Letöltve: 2019. 04. 08.) DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2015.023>
- TIVIZIG honlap, Határvízi kapcsolatok, 2010, www.tivizig.hu/hatarvizi (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- Vízügyi igazgatóságok vonatkozó szabályzatai, dokumentumai
- Zorkóczy Zoltán – Fartek, Štefan: Tíz éves a Magyar–Szlovén Vízgazdálkodási Egyezmény, 2004, www.nyuduvizig.hu/upload/SZLOVEN.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)